

Telkesítéssel a korszerű mezőgazdaságért

Pearl Buck egyik könyvének címe: Édes anyaföld. Pedig az az anyaföld, amelyről szól — Kínáé — keserves, sok munka árán termi meg a betevő falatot. Mégis édes. És mert nemzedékek munkája kellett hozzá, hogy annyit teremjen, amennyit képes, nehezen is tehető még „édesebbé”, gazdagabban termővé.

Vannak a világnak területei, ahol a föld bőven áll rendelkezésre (trópusi és szubtrópusi Afrika, Észak-Amerika, Dél-Amerika, Ausztrália, Szibéria), de ugyancsak sok az olyan nagytáj, ahol minden művelhető földet nagyon meg kell becsülni (Kelet- és Délkelet-Ázsia, Itália, Hollandia, Belgium, Japán).

A mezőgazdasági termelés terjeszkedésének vannak horizontális és vertikális lehetőségei. Európában a horizontális terjeszkedésnek már nincsen jelentősége. Hazánkban sem sok. De a vertikális terjeszkedésnek, a területegységenkénti terméshozamok, a megtermelhető érték növelésének még vannak. Ezt biztosítják a fejlett agrotechnikában, a bővebben termő fajtákban, a növényvédelem tökéletesítésében, a termények gazdaságosabb, veszteségmentes betakarításában és tárolásában, ésszerűbb felhasználásában rejlő lehetőségek. És a telkesítés.

Telkesítési munkálatokról gyakran írunk, nemcsak szakkiadványokban, de a napisajtóban is, ám a *telkesítés* szót ritkán használjuk. Nem célunk ennek okait vizsgálni. Joggal feltételezzük azonban, hogy a szó pontos jelentését sokan nem ismerik azok közül sem, akik telkesítésről írnak. Mint ahogy a *telek* szavunk jelentését nehéz ma már pontosan megfogalmazni, ugyanígy vagyunk a *telkesítés* kifejezéssel is. A Magyar Értelmező Kéziszótárban például nincs benne a *telkesítés* szó. Az 1958-as kiadású Mezőgazdasági Lexikon is kénytelen a tömörségről lemondani, hogy mindazt felsorolhassa e címszó alatt, ami a fogalomba belefér. Mert sok minden belefér.

Mi a telkesítés?

A hollandiai polderezés végeredményben nem egyéb, mint egy évszázadok óta folyó, a tengerrel vívott hősi küzdelmet jelentő telkesítési akció; az, amikor Algériában több ezer méter mélyről vagy Kisiratoson néhány ölnyi mélyről a felszínre szivattyúzzák a vizet, hogy oázist vagy öntözött zöldséget teremtsenek, ugyancsak telkesítés; a Duna—Tisza-közén a futóhomokot megkötő szőlősgazda — telkesít; de a szikes talajok digózás útján való feljavítása a telkesítésnek egy sajátos módszerét dolgozza ki annak idején Tessedik Sámuel is; az Ecsedi-láp lecsapolása éppúgy telkesítés volt, mint a vízlevezetést szolgáló sáncolás, amit a kötelendi téesz-tagok végeznek a határukon folyó patak árterén. A folyamok, folyók, patakok mederszabályozása, az ármentesítés és a nagy öntözőrendszerek létesítése végeredményben — közvetve vagy közvetlenül — mind azt a célt szolgálja, hogy a föld többet, biztonságosabban és rendszeresebben teremjen, termését ne fenyegetse aszály, árvíz, a termőtalaj pusztulása.

A szocialista társadalomban a nagyarányú telkesítési munkákra sokkal kedvezőbbek a lehetőségek, mint a föld magántulajdonán alapuló rendszerekben, mert a nemzetgazdaság és a szocialista mezőgazdasági egységek érdekeit könnyű nagyméretű telkesítési munkálatokkal közös nevezőre hozni. Ezt a lehetőséget a szocialista Románia kellőképpen ki is használta.

Az eltelt három évtizedre — többek között — az jellemző, sokat tettünk avégett, hogy hazánkat a telkesítés útján is kiemeljük az elmaradottságból, más szóval, hogy anyaföldünket édesebbé tegyük. Egy ország elmaradottsága abban is megmutatkozik, hogy sok a mocsár és a zabolázatlan, örökké kiöntéssel fenyegető folyó és patak, temérdek a kopár hegyoldal, a leromlott talaj, karsztosodó vidék; homokpusztává sivarulnak vagy elszikesednek hajdan termékeny területek. Mindennek ellensúlyozására erdősávokat ültettünk és szőlőt telepítettünk a homokra, hegyoldalakra, szabályoztunk folyókat, de különösen az aszály elleni küzdelem terén, az öntözőrendszerek kiépítése dolgában tettünk sokat.

Temérdek azonban még a tennivaló is. A telkesítés, az „országépítés”-nek ez az ága különben is hosszú történelmi folyamat, nagy múlttal és jövővel. Mielőtt azonban az utóbbi évtizedek ilyen jellegű munkálatairól részletesen szólnánk, érdeemes visszapillantani a múltbeli hazai kezdeményezésekre; azokból sok tanulság vonható le a jövőre nézve.

Az első ismert adatok szerint a barcasági Szászszentpéter, Prázsmár és Szászhermány határában a német telepések már a XIII. században sáncolták a mocsaras, belvizes területeket, s az árokrendszert 600 éven át karbantartották, majd 1900-ban felújították, és részben alagsóvezéssel bővítették vagy helyettesítették.

Történelmi források a XIV. századi Havasalföldről, de különösen Moldváról említik, hogy ott sok halastavat létesítettek, amelyek rendeltetése azonban nemcsak a haltenyésztés volt; árvízvédelmi és öntözési célokat is szolgáltak. A XVI. század első feléből származó források szerint akkor már nemcsak a parasztok emelik a tavak töltéseit, de képzett mesterek is közreműködnek. A XVI. és XVII. században a halastavak létesítése mellett már lecsapolási, ármentesítési munkálatokról is szólnak a krónikák, Grigore Ghicának 1777-ben kelt adománylevele pedig már a moldvai parasztság szolgáltatásai között említi a tavak létesítését s évente bizonyos számú robotnapot ezek karbantartására.

Dimitrie Cantemir a *Descriptio Moldaviae*-ben említést tesz egy Dorohoi melletti nagy mesterséges tóról, amelynek fontos szerepe volt a Jijia árhullámainak felfogásában, s amely — más források szerint — még 1886-ban is 215 hektárt foglalt el. Románia 1960-ban megjelent földrajzi monográfiája a moldvai fennsíkron még 975 ilyen tavat említ, kerekén 13 300 hektár területtel.

Az öntözéses gazdálkodásnak is megközelítően három évszázados múltja van az országban. 1718 és 1723 között Temesvár mellett rizstelepet létesítenek (Girod község határában). Az már orvostörténeti szempontból érdekes, hogy ezt 1738-ban fel kellett számolni, mert a korabeli hatóságok feltételezték, hogy — a mocsarakhoz hasonlóan — az is terjesztette a sok áldozatot szedő pestist.

Öntözési lehetőségeket biztosított, de malmok hajtására is alkalmas volt az a 26 km hosszú csatorna, amelyet Iazul Morilor és Prahova között már egy 1790-es térkép is feltüntet; a 36 km hosszú Sturza-csatorna 1847 körül épült, s a Putna vizét vezette Focșani-ba.

A mai Duna-menti nagy öntözőrendszerek elődjét a század elején készült tervekben már föllelhetjük. Davidescu mérnök 1912-ben olyan tervet készített, amely a Bărăganon és attól északra 1,3 millió hektár öntözését tette volna lehetővé. Villorosi olasz mérnök más — 1,8 millió ha-ra kiterjedő — tervet nyújt be 1914-ben; W. Wilkocks ellenjavaslatára 420 000 hektárral éri be. A Mezőgazdasági Főtanács 1968-ban készített terve Davidescu javaslataihoz áll közel, amennyiben Adjutól lefelé Bukarestig jelöli ki az öntözhető területet, de a Duna két ága közötti nagy szigeteket is felöleli, míg Davidescunál ezek nem szerepelnek.

E nagyvonalú dolgozatok azonban nagyrészt tervek maradtak. Mint ahogy az maradt a Tomka-féle elgondolás is (1894-ből), hogy az Arad—Kürtös—Fazekasvarsánd—Világos közötti térségben 7000 hektárt rendezzenek be öntözésre, s amelyet a felszabadulás után vízügyi szakembereink 25 000 hektárra bővítettek ki.

Mivel a tervek csak kis részben valósultak meg, 1944-ben az országban öntözött terület alig 30 000 hektárt ért el; a párt X. kongresszusának határozata értelmében 1975-ig 2,5 millió, 1980 végéig 3,5—4 millió hektárra kell bővíteni az öntözéses területet.

Nagy horderejű telkesítési munka a *lecsapolás*. Jelentőségét szemléltetendő elég, ha elmondjuk, hogy az ország nyugati síkságainak területe 1 067 000 hektár, amiből 351 000 ha a Körösök és a Maros medencéjéhez, kb. 245 000 hektár a Szamos és az Ér teréhez, 471 000 hektár a Bánság vízrendszeréhez tartozik. Ennek az óriási területnek nagyrésze a XVII. század végén még mocsár volt. Egy korabeli utazó írja, hogy „A Sebeskörös és a Berettyó vidéke egy hatalmas tenger volt, amelyen milliónyi vízimadár tanyásozott. Vetéseknek nyoma sem volt. Lehetetlen lett volna megvédeni ezeket a szarvastól, vaddisznótól.“ A Bánság rónáiról pedig Grisellini ezeket írta: „Amilyen mértékben ritkultak a lakott vidékek a török uralom alatt, szaporodtak a mocsarak és állóvizek... Mert gátak nem álltak útjába, a víz megtöltötte az összes alacsonyan fekvő területeket és vagy a régieknél nagyobb új mocsarakat, vagy iszapgödöröket hozott létre, amelyekre nem lehetett rá sem ember, sem állat...“. Nem csoda, hogy ebben a helyzetben a XVIII. században a jobbágyság a földesúrnak járó szolgáltatások fejében inkább teknősbékaival, mint búzával fizetett.* Ennek a helyzetnek a felszámolására a XVIII. század második felében nagyarányú mederszabályozási, árvízvédelmi és lecsapolási munkálatok kezdődtek az Ecsedi-lápon, a Kraszna, a Szamos, a Túr, a Berettyó, a Körösök és a Bega mentén — emlékezzünk csak Széchenyire, Vásárhelyi Pálra, Paleocappára. E munkálatok folytatódnak a XIX. században, és eredményükkép-

* Radu Míndru: Istorical lucrările de îmbunătățiri funciare în România. Terra Nostra, 1969. I.

pen a Körösök alsó folyása mentén az 1773-ban még csak 57 929 holdat kitevő művelt mezőgazdasági terület 1848-ra 181 291 holdra gyarapszik. A megjavult életkörülmények megteremtik a lakosság gyors szaporodásának a lehetőségét, s így ott, ahol 1715-ben mindössze 1720 lélek élt, 1847-ben már 155 056 a lakosok száma. Ezt a példát azért is tartottuk érdemesnek megemlíteni, mert jól bizonyítja, hogy a műszakilag helyesen átgondolt és kivitelezett telkesítési munkálatok jelentősen növelik a terület népeségtartó képességét.

Az erózió ellen

Az alfölddel szemben a magasabb térszinek legfontosabb telkesítési munkája az erózió megelőzése, illetve kezdeti stádiumában való megállítása. Becslések szerint Földünkön ma az erodált területek ugyanakkora kiterjedésűek, mint a mezőgazdasági művelés alatt állók. És e nagyméretű talajpusztulás jelentős részben ún. antropogén erózió, vagyis az ember tevékenységének — kapzsiságának és hozzá nem értésének — az eredménye. Ebből következik, hogy megakadályozása is nagymértékben függ az embertől, az ésszerű erdőkitermeléstől, mezőgazdasági műveléstől, természetvédelemtől, az ökotopok, biocönózisok biológiai egyensúlyának fenntartásától.

A már megindult erózió megfékezése sokkal nehezebb, mint megelőzése. Ezért a szocialista Romániában a hangsúlyt az utóbbira helyezik, elsősorban a tervszerű erdőkitermeléssel, újraerdősítéssel akadályozva az erdő borította hegyoldalak lepusztulását. 1972-ben 72 146 hektár erdősítést végeztünk az 1938. évi 39 780 hektárral szemben. Emellett a dombvidéki állami és szövetkezeti gazdaságok tervében is állandóan szerepelnek helyi jellegű erózióellenes munkálatok, amelyeket újabban a természetes gyepek (legelők, kaszálók) feljavításával kapcsolnak össze, komplex területrendezési és talajvédelmi műveletek keretében.

A lejtős területeken a talajpusztulás megakadályozásának egyik világszerte elterjedt módja a lejtők teraszolása (amit a Székelykö oldalában éppúgy megtalálunk, mint Kínában és Japánban, a kalotaszegi falvakban ugyanúgy, akárcsak a Rajna mentén vagy Libanonban). Ennek nálunk is régi hagyományai vannak, s csak az ötvenes években hibásan értelmezett „nagytablásítási” szempontok rontották a helyzetet azzal, hogy a rétegvonalak mentén nemzedékek munkájával kialakított teraszokat egyes túlbuzgó helyi irányítók felszámoltatták „tűnjenek el a mezsgyék” jelszóval. Ma ezen túl vagyunk, s a dombvidéki gyümölcsösök és szőlők nagy részének telepítésekor a lejtőket már teraszosan képezik ki. A felszabadulás utáni években, pontosabban 1948-tól 1972-ig az ország gyümölcsöseinek területe 215 000 hektárral gyarapodott (szinte megkétszereződött), szőlőt pedig 112 000 hektáron telepítettek, s így ma szőlőink területe eléri a 340 000 hektárt. Az új telepítések már mind nagyüzemi rendszerűek, a gyümölcsösök egy része ún. intenzív típusú, a szőlőkben a sortávolság lehetővé teszi a gépi talajművelést.

Az országot járva lépten-nyomon ilyen telepítéseket látunk. Részben hasznavehetetlen, részben gyenge termőképességű talajokon több száz hektáron új telepítés van Murfatlar környékén, ahol a szőlő nagyobb területet foglal el, mint Fehér és Arad megye egész nagyhírű borvidéke; Odobești, Panciu környékén a szőlőhegyek területe úgy megnőtt, hogy ma Vrancea a maga 32 614 hektár szőlőjével az ország legnagyobb szőlőtermelő megyéjévé lépett elő, de sokszáz hektáros, korszerű szőlők létesültek Balázsfalva, Karácsonyfalva körül a híres küküllőmenti borvidéken is; a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és állami mezőgazdasági vállalatok sok olyan tájon is telepítettek szőlőt, ahol korábban, de legalábbis a filoxéra pusztítása (1880-as évek) óta nem volt szőlő, például az Erdélyi Mezőségein. S ezek — éppúgy, mint a Kolozsvár melletti Felek oldalában, a Bács—Szucság környéki dombvonulaton létesített többszáz hektáros, korszerű gyümölcsösök — nemcsak a gyümölcscellátást javítják meg, de jelentősen hozzájárulnak a terület erodálódásának megelőzéséhez is, tehát fontos telkesítést is jelentenek éppúgy, mint a Beszterce környékiek vagy az érmelléki homokon létesítettek, amelyek a homok megkötéséhez is hozzájárulnak.

Ármentesítés, öntözés

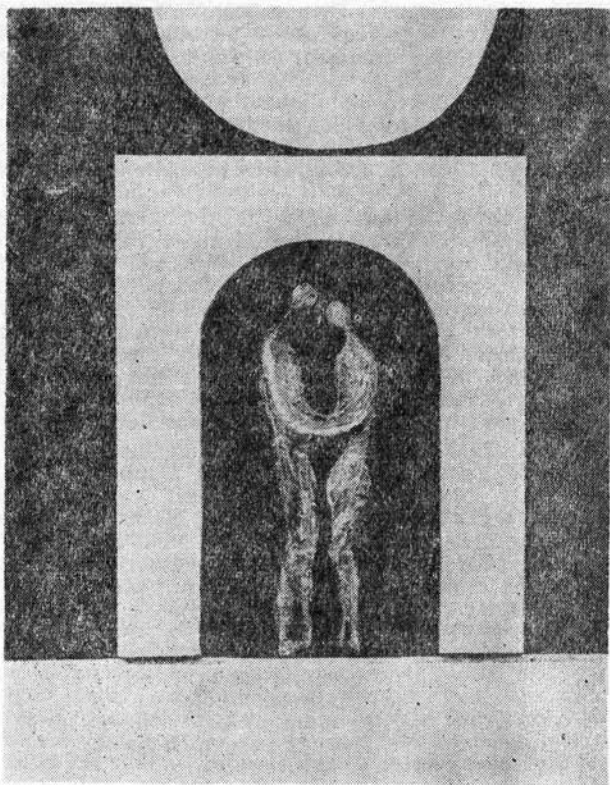
Sok mulasztást kellett felszámolni a folyóvizek mederszabályozása, medrének kotrása, mélyítése, az árvízvédelmi töltések építése, felújítása terén, hiszen ilyen jellegű munkálatokra 1914 óta alig került sor. Ezért — különösen az 1970-es árvíz

után — nagyarányú vízszabályozási munkálatok terveinek elkészítéséhez láttak hozzá. Készülnek vagy már elkészültek az Olt, Szamos, a Szeret stb. szabályozásának tervei, a Maros egész vízrendszerének rendezéséhez pedig a FAO támogatásával kezdtünk hozzá egy átfogó, minden részletre kiterjedő tanulmány alapján. A tervek kivitelezése azonban lassú ütemben folyik, s különösen az árhullámok felfogására és egyben öntözésre szolgáló tárolótavak, az ezeket létrehozó duzzasztógátak építésével kell sietni.

A legjelentősebb eredményeket a telkesítési munkák terén az utóbbi három évtizedben a nagy öntözőrendszerek létesítésében értük el. Míg 1950-ben az országban 42 500 hektár volt öntözésre berendezve, addig ma az öntözhető terület meghaladja az 1 200 000 hektárt. A legnagyobb öntözőrendszerek a Duna mentén épültek ki, többnyire 1965 után (amikor az öntözött terület még csak 229 000 hektár volt). Ilyen nagy rendszerek a jegaliai, a Pietroiu—Ștefan cel Mare-i és Gălățui—Călărași-i Ialomița megyében, amelyeknek nagyrésze 1968 és 1972 között épült, és több mint 200 000 hektár kiterjedésű, továbbá a Brăila megyében 63 371 hektárt kitevő rendszerek, az úgynevezett Sadova—Corabia-rendszer a Zsil, az Olt, és a Duna által közrefogott területen, amely 79 500 hektárt ölel fel, és 20 m szélességű — az Oltéval megegyező vízhozamú — csatornát is magában foglal. Ez utóbbi rendszer meglátogatásakor mondta Nicolae Ceaușescu elvtárs az ott természetű növényekkel kapcsolatban: „Maradjunk meg azoknál, amelyek bőven teremnek, s a legjobban értékesítik a terület és éghajlat sajátos feltételeit.”

De sorolhatnánk tovább e nagyvonalú létesítményeket, például a brăilai Nagyszigeten lévő védőgát- és öntözőrendszert, a Fekete-Körös gát- és öntözőrendszert, a nagy carasui rendszert és így tovább, amelyeknek a területén a terméshozamok olyan mértékben növekednek, hogy kukoricából (az országos átlagot jelentő 25—30 mázsával szemben) elérik a 80 mázsát, cukorrépából pedig az átlagos 220—250 mázsával szemben a 700 mázsát.

A felszabadulásának 30. évfordulóját ünneplő ország tehát az ipar fejlesztésében elért eredmények mellé sorolhatja az anyaföldet gazdagabbá tevő telkesítési munkálatokban elért sikereket is.

Bölöni Vilmos:
Univerzum